

Martina Riebauerová /
Josef Koutecký
**OSM MÚZ
MÉHO ŽIVOTA**

Vyšehrad

Copyright © Martina Riebauerová, Josef Koutecký, 2016
Photo cover © Vojtěch Vlček, 2016

ISBN 978-80-7429-685-7

PŘEDMLUVA

Rozhovory s panem profesorem Kouteckým vznikaly na přelomu roku 2015 a 2016. Nebylo to jeho úplně nejšťastnější životní období, ba právě naopak. Byl stále posmutnělý ze smrti své milované ženy před dvěma lety, a pár dnů před odevzdáním rukopisu mu zemřela dcera. Na nemoc, které zasvětil celý svůj profesní život.

A přesto setkání s ním byla vždy oázou radosti v běhu všedních dní. Týden co týden, vždy úderem deváté ráno jsem vstoupila do starého holešovického bytu, pan profesor mne ve dveřích vítal v košili a s motýlkem u krku, a pokud náhodou ne, omluvil se, že se kvůli starostem nestihl obléci do gala. V cibulovém porcelánu na stolku v obývacím pokoji pokaždé voněla káva, napůl turecká a napůl rozpustná. Byla mi nabídnuta napoprvé jen k ochutnání a já už u ní zůstala, jakož i u krabice nachystaných belgických sušenek. Mám totiž ráda rituály, stejně jako můj hostitel. Moje stálé místo na pohovce, hned vedle toho, kde sedávala paní Koutecká, bylo zalito teplým světlem starožitné lampy a ve vzduchu byla cítit těžká vůně doutníku, který si pan profesor po ránu vykouřil a odložil vždy ještě předtím, než jsem zazvonila. Dost dlouho jsem sbírala odvalu jej požádat, aby přede mnou nekouřil, protože z dýmu mě bolívá hlava a nic s tím nenadělám. „Vaše chyba, mé věty a úvahy budou o to chudší,“ zamračil se naoko. Ale mně to tak nepřipadalo.

Stačilo zapnout diktafon a pak už se jen nechat unášet na vlnách jeho myšlenek a vnímat jejich hloubku. Protože život

Josefa Kouteckého je jako širý, nikým a ničím neohraničený oceán, který obývají múzy. Tedy Múzy s velkým M.

Fauna, jeho celoživotní slabost pro zvířata, která započala už u tatínkova akvária.

Medicína, přesněji dětská onkologie, jeho profese.

Manželka Jitka, jeho femme fatale.

Hudba, zvláště pak ta komorní, jeho vášeň.

Praha, jeho láska.

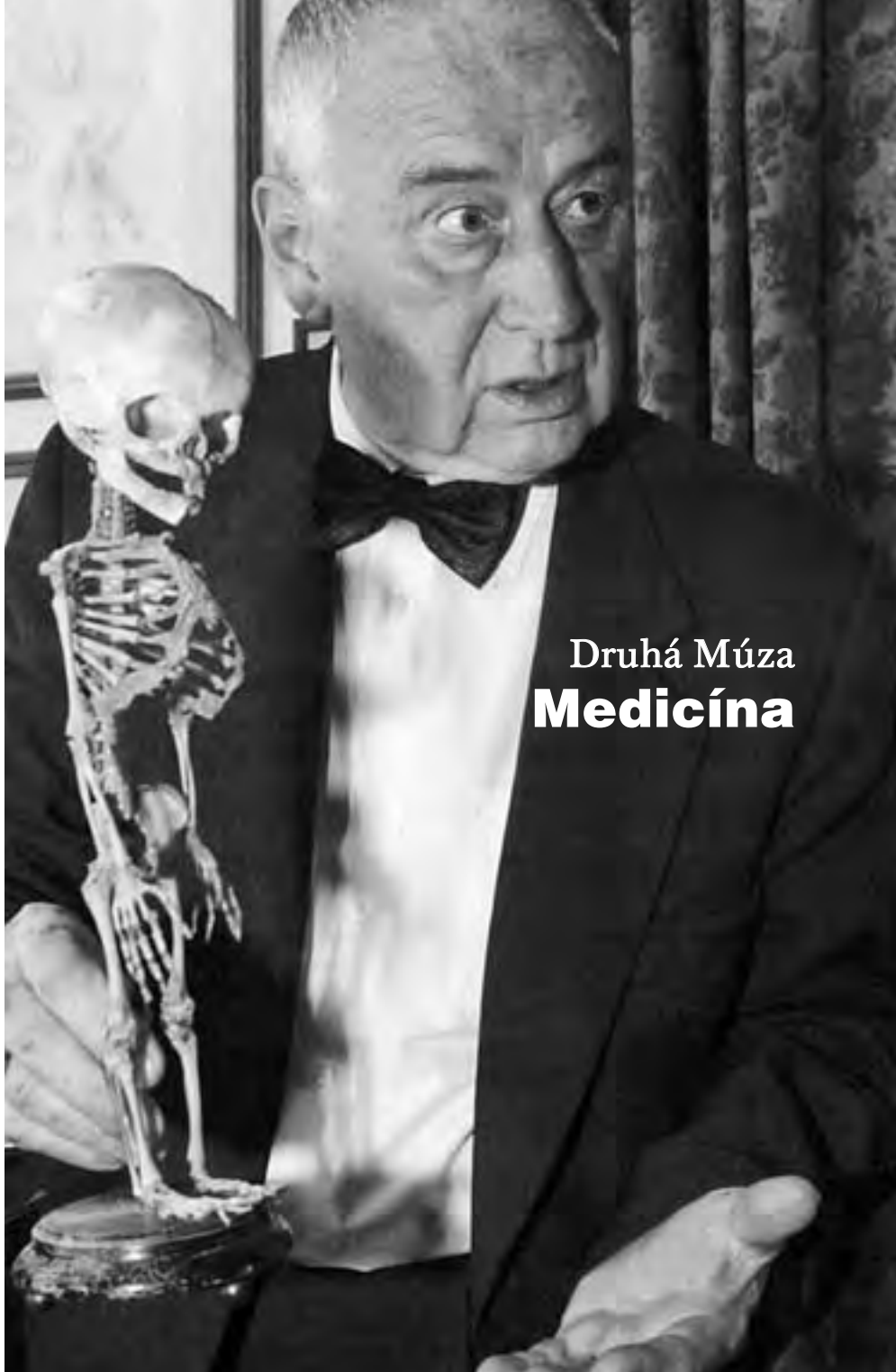
Antikvita, jeho velká záliba.

Čeština, jeho silná stránka, což se projevilo i při práci na této knize.

A konečně Víra, náplň a podstata jeho života.

Osm těchto Múz je zachyceno na následujících stránkách. Nepochybně je to jen jejich zlomek – a nepochybně existují ještě další, nepopsané... Třeba na ně dojde někdy příště.

22. března 2016

Druhá Múza
Medicína

Zatímco při našem předchozím setkání Josef Koutecký sršel úsměvy a vtipem, tentokrát mě přivítal smutný a skleslý. Večer předtím odvezli jeho těžce nemocnou dceru Dodlu na jednotku intenzivní péče. Při vyprávění dělal dlouhé pauzy a chvílemi mu vlhly oči. Pookřál, když mu zazvonil telefon a na druhé straně aparátu se ozvala Dodla. Už to byla známka naděje. Jako lékař, a dětský onkolog zvláště, podobné situace dobře znal. Ale ocitnout se sám na druhém břehu, mezi rodiči plnými obav, je něco jiného a nepřenositelného. Byl šéfem kliniky, děkanem lékařské fakulty a prorektorem Karlovy univerzity, ale vždycky především byl – a dodnes zůstal – lékařem. Dodnes mu zvoní telefony, v nichž jej lidé žádají o pomoc, dodnes mu píší dopisy. „Před čtyřmi lety jsem vážně onemocněl a Vy jste mi nezištně pomohl. Dlouho jsem marně přemýšlel, jak se Vám revanšovat. Nic rozumného mne nenapadlo, tak se za Vás pouze modlím,“ napsal mu Josef H. Josefu Kouteckému je dnes – a já se musím znovu podívat na datum narození a ujistit se, že je to tak – pětaosmdesát. A stále má plný diář a minimálně jednou týdně dochází na kliniku. Před deseti lety, což není zas tak dávno, mu známý chirurg Pavel Pafko poslal originální kompliment: „Omlouvám svou neúčast na včerejší slavnosti. Přeji Vám pevné zdraví a radost ze života. Bohužel svým životem škodíte lékařskému stavu, který neustále zdůrazňuje náročnost a stres, jenž naše povolání představuje. Pohled na Vás to totiž vylučuje.“

Pane profesore, vy jste lékař, nadto onkolog, jak můžete kouřit doutníky? Vím, že vás tahle otázka už asi zlobí a stokrát jste na ni odpovídal, ale zeptat se musím.

Já ten dým nevdechuju, ale bafám a psychicky mi to neobvyčejně pomáhá. Mojí filozofií je koncentrace požitku. Na začátku noci si naleju skleničku, vyberu si muziku, na kterou mám chuť, zapálím si doutník, pokuřuji a poslouchám. Dřív jsem muziku poslouchával při práci. Je to hloupost. Buď člověk pracuje, nebo se ponoří do hudby, přičemž doutník tento prožitek zvyšuje. Bafám, usrknu si ze skleničky, je tma, já poslouchám a dostanu se do úplně jiného světa. V muzice prožívám spousty pocitů a nálad. Vrací se mi vzpomínky a mnoho věcí mě napadne. Proto mám pořád vedle sebe bloček a tužku. Víte, abych se vrátil k tomu doutníku: naše zdravotnická osvěta je po mém soudu naprosto špatná, protože je vedena třemi principy. Zákazem, příkazem a výhrůžkou. Tohle nesmíš, tohle musíš, a když to nebudeš dělat, onemocníš. Správná osvěta čili výchova má vypadat jinak: Můžeš v podstatě všechno, ale ve všem musíš mít smysl pro úměrnost. Stejně jako se nemá vypít láhev whisky a navíc ze skleničky od hořčice, sníst půl prasete a vynikající šunku z papíru, tak i kouřit se má s mírou. Mám samozřejmě na mysli noblesní kouření doutníků a ne rutinní, stereotypní kouření cigaret. Víte, kolik světových veličánů vědy a umění kouřilo doutníky?

Takže díky smyslu pro úměrnost dokážete z doutníku udělat věc, která je vlastně zdraví prospěšná?

Ano, vždycky říkám, že doutník je zdravé kouření, je to františek všedních dnů. Doutník se nekouří ve spěchu. Doutník nekouříte, když dobíháte tramvaj nebo když sekáte dříví, to jen cigaretáři u toho mají cigaretu přilípnutou na rtu. Pro mě je doutník malý svátek dne. Patří k rituálu a já mám rituály rád. Mám rád Vánoce, Velikonoce, Dušičky, ale mám rád i každodenní rituál. Jeden doutník ráno a jeden večer, abych den zakončil ve vnitřním smíru. Uvědomím si, co jsem ten den udělal špatně a jestli to můžu druhý den napravit. Víte, kolik ohavností se nadýcháte bez toho kouření všude jinde? Co všechno sníte? Vždyť těch karcinogenů je všude tolik.

Teď zrovna v salámech, že ano, jak varovala Světová zdravotnická organizace.

Ale karcinogeny najdete v podstatě všude. Když dostanu jednu za čas chuť na salám, koupím si ho a pak ho zase týden nejím. A na svatého Martina má být pečená husa, takže jsem pozvaný k přátelům na husu. Jsem zkrátka člověk rituálů, hodnotný život pro mě musí být provázen řádem. Pokud není řád, tak vzniká zlořád, a kdo ho dělá, je neřád. Samozřejmě jsem omezován, ženami zvláště, takže si teď kvůli vám nemohu zapálit doutník. Ale nezapálím si ho, udělám to, až odejdete.

Jste hodný, bolela by mě hlava, takže vás asi ještě nějakou dobu omezovat budu. Chci se vrátit na začátek a zeptat se, kdy nastal ten bod zlomu, že jste od zájmu o zvířata přešel k zájmu o lidi?

Já jsem ve skutečnosti se svým zájmem o zvířata nepřestal, pouze jsem mu v jistou dobu zájem o lidi nadřadil. Stalo se to zhruba v šestnácti letech, kdy jsem se definitivně rozhodl, že půjdu na medicínu.

V rodině jste měl nějaký vzor?

Žádný. Když jsem odpromoval, byl otec ten nejšťastnější člověk, neboť syn sirotka a po celý život chudého úředníka, kterého komunisti vyhnali z úřadu a poslali do kladenských hutí, to dotáhl na doktora.

Kam jste zamířil po promoci?

Přidělili mě na umístěnku a v takzvaném zájmu zachování zdraví pracujícího lidu do Nového Bydžova, kde jsem pracoval šest měsíců na dětském oddělení. Byla to opravdu velká praxe, už první den jsem držel noční službu. Přišlo roční dítě, křeče, horečka. Co mně zbývalo? Musel jsem udělat lumbální punkci, odsát mozkomíšni mok a dát ho pod mikroskop, vyšetřit krevní obraz a dítě pod štítem zrentgenovat. Dnes už to doktoři nedělají, protože mají ve dne v noci k dispozici speciální laboratoře. Tehdy však byly laboratoře v noci mimo provoz. Byla to úplně jiná medicína. Po půl roce mě přeložili do Janských Lázní, do léčebny pro děti postižené dětskou obrnou. V horské boudě leželo osmdesát dětí předškolního věku, což

Sekundářem
v léčebně
pro postižené
dětskou obrnou
v Janských
Lázních, 1956

V Janských Lázních s malou pacientkou z tehdejší NDR. „Věnoval jsem jí část volného času po odpoledních.“

pro mě byla tragédie, protože jsem tam byl co platný jen jako praktický dětský lékař. Neurologii jsem neuměl a o rehabilitaci se na fakultě ještě nepřednášelo. Byl to pro mě ztracený rok a půl. Po dvou letech na venkově jsem po konkursním řízení nastoupil na Kliniku dětské chirurgie na Karlově, kde jsem předtím tři roky působil už jako student.

A tam jste, jak vím, zůstal, než vaši kliniku přestěhovali do Motola.

Ano. Byl jsem nejmladší, anesteziologové ještě nebyli, tak jsem byl „holkou pro všechno“. Anestezii se tehdy říkalo narkóza, ale to kdybyste dnes anesteziologovi řekla, tak s vámi nebude mluvit. Dával jsem stovky a stovky anestezií a měl z toho hrůzu. Používali jsme jednoduše konstruovanou Schimmelbuschovu masku podle velikosti obličej dítěte, do níž se vložil mul, který jsme pokapali éterem z lahvičky. Dovedete si představit, jak jsem byl po patnácti takových anesteziích – v pondělí býval takzvaný „kýlní“ den – obluzený? Pak jsme dítěti koukali na zornice, jestli se mu nerozšířují.

Nalezinec v ulici Na Karlově

Jak jste odhadl správnou dávku?

Právě podle těch zornic. Když se rozšiřovaly, znamenalo to, že se dítě probouzí, a operatér se rozčiloval, že se orgány vytlačují z břicha. Ale mohlo to také znamenat nebezpečné předávkování. Samozřejmě jsem měl pokaždé strach. Zaplatpánbůh se nikdy nestalo, že bych to přehnal. Taky jsem už tehdy operoval. Od kýl, zánětu červovitého výběžku slepého střeva přes odstraňování kamínků z močových cest až po jednodušší korekce různých vývojových vad. Práce na Klinice dětské chirurgie byla dřina, ale já jsem se v ní vyžíval. Pracovní doba neexistovala, pracovalo se a operovalo, dokud bylo třeba. První roky i v sobotu dopoledne. Noční a víkendové služby nebyly honorovány, sloužili jsme zadarmo, bez náhradního volna. Uvažte, že jsem nastoupil do práce v sobotu ráno a domů se vrátil v pondělí k večeru. Bylo to padesát sedm, padesát osm hodin nepřetržité práce. Rány, zlomeniny, popáleniny, bolesti břicha, často náhlé příhody břišní, otřesy mozku,

do toho nějaká vrozená vada, kterou bylo nutné bezodkladně operovat. A o víkendech přivázeli rodiče nemocné děti hlavně večer a v noci. Ale mně to přišlo samozřejmé. Kromě klinické praxe jsem pomáhal šéfovi kliniky profesorovi Kafkovi v práci experimentální, to když rozvíjel dětskou kardiochirurgii. Před prvním dítětem odoperoval padesát psů. Asistoval jsem mu a následně psy pitval. Mne samého pověřil úkolem rozpouštění močových kamenů u králíků. Všichni starší kolegové se pak začali specializovat, někdo na hrudní chirurgii, jiný na traumatologii, urologii, proktologii či kardiochirurgii, ale já byl stále tak nějak bez ničeho. Nebyl jsem v ničem lepší než ostatní. Až mě napadlo, že se budu věnovat dětským nádorům.

Jen tak vás to prostě napadlo?

Vedly mě k tomu tři podněty. První jsme přeskočili, protože jsem vám neřekl, že po dvou letech teoretické medicíny jsem už na fakultě začal pracovat v patologicko-anatomickém ústavu profesora Šikla v Hlavově ústavu na Albertově. Tři roky jsem pitval a pomáhal panu profesorovi jako demonstrátor a pak pomocná vědecká síla. Odpitval jsem desítky a desítky mrtvol a mnohé z nich měly nádory. Profesor Šikl byl podle mého soudu jeden z největších lékařů, které jsme ve dvacátém století měli. A měl rád nádory.

Prosím? Měl rád?

No právě, to je ten paradox v medicíně, „milovat“ nádory. On nádory skutečně miloval. A já, protože jsem ho velmi ctil, jsem k nim měl též blízko.

Také by se dalo říct, že jste je miloval?

Víte, samozřejmě je rozdíl mezi mít rád a milovat. Alespoň já ho v tom mám. Milovat můžete ženu, kdežto nádory, ty jsem měl rád. Věděl jsem o nich víc než o čemkoli jiném. Navíc byly tehdy skutečně zajímavější než cokoli jiného. Rodila se onkologie, a dětská zvláště.

Co byl ten druhý podnět?

Když jsem jako student tři roky pracoval na Klinice dětské

chirurgie, už tenkrát mi dali s důvěrou černé na bílém, že mohu sloužit pohotovostní služby. Samozřejmě vždy s někým starším, kterého jsem si zavolal, když jsem si nevěděl rady nebo si nebyl jistý. Ale tisíce pacientů jsem už jako medik obstaral sám. A viděl jsem, že děti, které přijdou se zhoubným nádorem, v podstatě všechny umřou. Protože jsem byl pilný a hodně četl zahraniční literaturu, věděl jsem, že ve světě začínají vznikat jednotky dětské onkologie a mají první výsledky. Vztah k nádorům už ze studentských let, koukání se na to, jak dětské nádory nikoho na klinice nezajímají a ty děti jsou odsouzeny k smrti, zatímco ve světě už se něco děje, plus – a to byl třetí podnět – moje touha být v něčem trochu lepší než ostatní, vedla k tomu, že jsem v roce 1964 šel za profesorem Kafkou a řekl mu: „Pane profesore, dovolil byste mi, abych se mohl cíleně věnovat problematice dětských nádorů?“ A jasnoživý pan profesor Kafka řekl: „Ano.“ A tak jsem z ničeho, úplně z ničeho, postupně vybudoval v Československu nový, do té doby neexistující obor.

K tomu jste ale asi potřeboval nějaký tým?

Zpočátku jsem žádný neměl. Přednášel jsem v jednotlivých odborných společnostech, abych lékařům řekl, že i děti mají nádory, a protože jich je málo, je potřeba, aby se soustředily na jedno místo, neboť s medicínou je to jako s uměním: Když chce být někdo houslovým virtuosem, musí každý den hrát na housle. Nemůže půl roku nehrát a pak chvíli ano. Jen pravidelností získá potřebné zkušenosti. Začínal jsem s jednou postýlkou, pak byly dvě, až pak jeden pokojík se čtyřmi postýlkami... Podívejte se na tuhle fotku. To jsou úplně začátky. Neměl jsem izolované pracoviště, které péče o onkologicky nemocné děti nutně vyžaduje, neměl jsem jídelnu, hernu, přijímací pokoj, nic. Neměl jsem vlastní pokoje pro nemocné, jen ošetrovnu, kde se píchala cytostatika, a chodbu. Všechno život se odehrával na té chodbě. Báli jsme se infekcí, a tak i rodiče měli omezený přístup. Neměl jsem léky. Nesměl jsem – ale porušoval jsem to – rodičům říkat, aby si nechali poslat nebo propašovali nějaké léky ze zahraničí, pokud tam měli příbuzné. Musel jsem žádat o mimořádný dovoz, ale to

trvalo týdny nebo měsíce a to už bývalo pozdě. Neměli jsme žádné přístroje, na ozařování jsme děti vozili po Praze. Jen si to vezměte, velká sanitka, v ní deset dětí, kterým bylo špatně a které byly ohrožené infekcí, navíc to riziko, že v pražské dopravě nabourají. Byly to hrozné poměry, opravdu hrozné. To si dnes nikdo neumí představit. Jak nám po pokoji lezli švábi, jak byly děti poštipané komáry, jak si neměly kde hrát a neměly televizi, což je dnes už nemyslitelné. Jak jsme lepili děravé operační rukavice záplatami z jiných děravých, protože jsme neměli nové. Prostě jsme ty nejvíc roztrhané rozstříhali na čtverečky a sestry jimi zalepovaly ty méně roztrhané. A přesto se výsledky zlepšovaly. V roce 1970, ještě než spadla klec normalizace, se mi podařilo dostat na půl roku na dětskou kliniku do německé Mohuče. Bylo mi čtyřicet let, poznal jsem tam řadu lidí a navázal mnoho kontaktů. Když jsem se vrátil, stal jsem se ordinářem dětské onkologie, prvním v republice.

Ale pořád jste měl jen ty čtyři postýlky?

V roce 1974 mi v rámci kliniky dali samostatné oddělení, stanici dětské onkologie, kde jsem měl osmnáct lůžek. Stále jsem tam byl jediným lékařem, ale měl jsem už své sestry. Po roce jsem získal jednoho lékaře, pak dva. A za další čtyři roky jsme se stěhovali do Motola, jehož prozíravá ředitelka viděla onkologii jako perspektivní a jmenovala mě primářem. V roce 1983 vznikla Klinika dětské onkologie, na řadu dalších let jediná v celém Československu.

Takže když bylo dítě s nádorem, šlo „ke Kouteckému“. Všechny jste je ale přece nemohl pojmout, muselo jich být reálně mnohem víc. Nebo se o nich nevědělo?

Ono to šlo pomalu a postupně, ne všichni lékaři nám ty děti posílali hned. Také jsme si prošli obdobím, kdy jsme jich s padesáti lůžky měli na oddělení osmdesát – děti ležely po dvou na jedné postýlce, kojenci místo v postýlce v kočárku nebo na matraci v ohrádce na zemi. Nebo jsme děti pouštěli na pár dní domů a mezitím léčili jiné. Tenkrát se stále počítala obložnost, tedy procento obsazených lůžek. Měli jsme obložnost sto čtyřicet, sto padesát procent. Hloupost, že ano.

Dospělá onkologie tehdy ještě neexistovala?

Trochu se rozvíjela, byla v Brně na Žlutém kopci a v několika nemocnicích existovala radioterapeutická, nikoli onkologická oddělení, většinou spojená s rentgenovou diagnostikou. Onkologie jako samostatný obor vznikla až daleko později. Nadto jsme měli mnohem lepší výsledky než onkologové dospělých, protože dětské nádory se léčí lépe a v daleko vyšším procentu se také vyléčí. Z tří procent v době, kdy jsem začínal, jsme se postupně dostali na osmdesát tři procenta úspěšnosti.

Jak dlouho nádory na Zemi vlastně jsou?

Odjakživa. Respektive od chvíle, kdy se začaly buňky dělit a vznikaly jejich shluky. Jsou známy nádory na kostrách druhohorních dinosaurů, v Britském muzeu je kostra dinosaura se sarkomem. I na egyptských mumiích je možné prokázat jak primární nádory, tak metastatická ložiska. Nádory tu tedy byly odedávna, jenomže jich začalo neobyčejně přibývat po druhé světové válce, a to změnou životního prostředí a životního stylu.

Co přesně se stalo?

Všimněte si, jak se znečistily vody, změnila strava. Začala se používat umělá hnojiva, barviva, konzervační látky, laky, vznikl koloběh karcinogenů. Příklad: natřeli stodolu, v laku byly karcinogenní látky, na stodolu přšelo, zmrzlo to, spadlo na půdu. Tam rostla tráva, z ní se toxická látka dostala do krávy a z hovězího do našeho těla. I ryby v sobě měly karcinogeny. Dnes se vše přísně kontroluje, ale s rozvojem průmyslové výroby se spousta věcí stala karcinogenními. Víte, jak byla objevena chemická karcinogeneze, tedy že chemické látky vyvolávají nádory? Jeden anglický lékař, jmenoval se Percival Pott, si všiml, že kominíci v Londýně, jak stáli s rozkrokem nad komíny z krbů, které byly v každém pokoji anglických domů, měli nápadně vysoký počet zhoubných nádorů šourku. Takhle konkrétně se přišlo na chemickou karcinogenezi dehtu. Všichni žijeme obklopeni mořem chemických karcinogenů.

Dobře, ale proč onemocní malé dítě?

To přesně nevíme, každopádně nádory jsou zároveň geneticky podmíněné onemocnění, které je posléze vlivem fyzikálních, biologických a chemických prostředků potencováno. Ale už u nejmenších dětí může vzniknout porucha vývoje jednotlivých tkání, které se prostě dostanou na špatnou výhybku.

A když dítě onemocní třeba ve čtyřech letech, tak jaká je příčina?

Zase ta vrozená. Vliv prostředí a životního stylu trvá delší dobu, deset, patnáct let. Například karcinom plic dlouhodobě dominoval u mužů. Během války a po ní však začaly masivně kouřit i ženy. Ale až po letech se u nich najednou vyhoupl karcinom plic skoro stejně vysoko, jako byl do té doby jen karcinom prsu.

Žáleží však i na tom, jak moc jsme kdo odolný, nebo ne?

Každý máme jinou autoimunitní schopnost, to je pravda. Každý organismus má schopnost likvidovat počáteční stadia nádorových onemocnění, ale u někoho je ona schopnost vyšší a u jiného nižší.

Jakou roli v tomto směru přisuzujete stresu?

Stres je poněkud problematický. Může sehrát roli, ale není úplně rozhodující. Protože to by pak lidé v koncentračních táborech museli mít nádorů daleko víc nežli ti, kteří v táborech nebyli. Je to takový paradox – vezměte si, co tam ti lidé jedli. Nic karcinogenního, dostali vývar z řepy a nějaké otruby, tedy zdravé jídlo. Takže já bych to formuloval trochu jinak. Stres sám o sobě jako jednorázová záležitost nepůsobí karcinogenně. Ale může ovlivnit naši imunitu a porucha imunity samozřejmě vede ke zvýšenému výskytu nádorových onemocnění. A poruch imunity je pořád víc a víc, stejně jako přibývá nádorů mezi mladými lidmi.

Přemýšlel jste nad tím, proč je rakovina mezi všemi nemocemi takové tabu? Lidé se stále často bojí i jen vyslovit to slovo.

Samozřejmě. Je to dáno dvěma okolnostmi. Tou první je, že nádory – a neříkejte prosím rakovina, nemám to rád –

provázejí lidstvo od jeho vzniku a vesměs vždycky špatně skončily. Dostaly tudíž punc nevyléčitelného onemocnění, provázeného utrpením a bolestí. Tento mýtus vyvolává u lidí děs, kvůli němuž se někteří, když se dozvědí diagnózu, zhroutí, či dokonce zasebevraždí. Zažil jsem to i u rodičů nebo prarodičů, kterým jsme řekli, že dítě má nádor. Druhý důvod spočívá v biblické legendě o hadovi jako zvířeti slizkém, podlém, a nebezpečném, který svedl pramáti Evu, aby utrhla a jedla jablko z jediného zakázaného stromu Poznání, Eva pak svedla Adama – jak by ne? – a Pán Bůh je vykázal z ráje. Zmíněná a přetrvávající představa o hadech je ovšem úplně nesmysl, a já vím, co říkám, protože jsme jich měli doma i třiačtyřicet najednou. Hadi vůbec nejsou slizcí, a když jim nešlápnete na krk, tak vám nic neudělají. Samozřejmě jedovaté hady jsme nepěstovali. Ale v mysli mnoha lidí je nádor jako ten zlý had.

Proto také nesnášíte slovo rakovina?

Přesně. To mi nesmí student říct, a já jsem jinak velmi hodný examinátor. Nádorů je několik set druhů. A každý má jiné biologické vlastnosti. Kožní karcinom je například v devěta-
devadesáti a půl procentu nezhoubného charakteru. Necháte jej vyříznout a pacient je vyléčený. Naopak zhoubný nádor mozkového kmene nebo slinivky břišní mívá často fatální prognózu. A teď řekněte slovo rakovina pacientovi, který má v podstatě nezhoubný nádor. Je-li jen trochu psychicky labilní, okamžitě propadne beznaději.

Jak to slovo vzniklo?

Termín „karkinoma“ použil poprvé slavný řecký lékař Hippokrates. Žil v Středozevního moře a všiml si, že na zvířata, která při odlivu nestačila utéci do moře a uvízla na písčíně, se vrhli krabi a začali je svými klepety požírat. Jejich kusadla Hippokratovi připomněla klinický obraz, který je někdy patrný na povrchu ženského prsu stíženého nádorem. Na kůži jsou červené pruhy tvořené mizními cévami, naplněnými nádorovými buňkami. A protože tamní krab se jmenuje *Carcines maenas*, vyslovil Hippokrates poprvé ono řecké „karkinoma“. Z něho se později stalo latinské „carcinoma“. Ve staročeštině

se začalo říkat rak a z raka se stala rakovina. Ale uvědomte si, že zoologicky je to absolutní nesmysl, protože krab a rak jsou úplně jiná zvířata. Takže pokud už bychom to tak chtěli nazývat, museli bychom říkat krabovina. Od Hippokratových dob je ostatně ikonografickým symbolem nádoru krab.

Já si ovšem ještě pamatuji, kdy se pacientům neříkalo vůbec nic. Moje babička diagnózu neznala, ale všichni okolo ano. Jak se na to zpětně díváte? Lékaři tak ono tabu vlastně spolu-vytvářeli.

Tehdy to tak prostě bylo. Dneska se pacientovi říká pravda a důvod je jednoduchý. Valná většina pacientů ví, že jde na onkologii, ví, co to je, protože kdyby nic jiného, tak si to najde na internetu. To, čemu jsme říkali zbožná lež, už dnes není moderní. Používali jsme ji také proto, že jsme nádory neuměli vůbec léčit. Jak jsem řekl, když jsem začínal, přežívala tři procenta dětí.

Jak se sdělovala diagnóza dětem?

Rodičům se říkala pravda vždycky, dětem ne. Samozřejmě to vyvolávalo velké problémy v dospívajícím věku, kdy dítě přestává být dítětem, ale zdaleka ještě není dospělým. Je mu patnáct, šestnáct, sedmnáct a je na oddělení, kde kamarádi umírají. Potkávali se, psali si a najednou konec. Přestali se setkávat, přestaly přicházet dopisy. Kde je? Umřel. A já mám stejné onemocnění, napadalo je. Mnohé děti cítily, že to s nimi jde z kopce. Postupně slábly a začaly tušit, že se z toho nedostanou. A tak se samozřejmě někdy zeptaly: „Pane profesore, umřu?“

Co jste na to odpovídal?

Říkal jsem: „Je to vážné, ale děláme, co můžeme, a pokusíme se to všechno zvládnout.“ Je samozřejmě těžké takto mluvit s šestnáctiletou dívkou. A stále jsou pacienti, kteří – a teď mluvím o dospělých – to nechtějí vědět. My jim pravdu nevnučujeme. Pokud ji vědět chtějí, řekneme jim ji se vším, co je k dispozici. Máte nádor, ale nádorů je mnoho, některé jsou moc špatné a jiné lepší. My uděláme všechno, co budeme moci.

Bude to provázáno tím či oním, musíte s námi spolupracovat, pokusíme se to zvládnout a máte šanci. Můžeme obecně říct i prognózu. Ale jak dopadnete vy, nikdy dopředu nevíme. Protože lékař, který dopředu někomu řekne, že mu zbývají dva, tři měsíce, je pro mne špatný doktor. Měl jsem pacienty, o nichž jsem si myslel, že přežijí rok, a oni umřeli za čtrnáct dní, a měl jsem takové, kde jsem byl přesvědčený, že umřou za krátkou dobu, a žijí dodnes. Každý jsme jedinečný.

Byl jste někdy svědkem zázraku? Něčeho, co jste si jinak než jako zázrak neuměl vysvětlit?

Byl. Existují dva zázraky. Zázrak z hlediska církevního, ale teď nemám na mysli tyto zázraky.

Ani já se na ně neptám.

A pak skutečně existují situace, kdy jsem si byl něčím skálopevně jist, a najednou to bylo úplně jinak. A já jsem žasnul a nepřestal žasnout. To se v medicíně opravdu stává. Medicína je plná zázraků, stejně jako celý život.

Nějaký příklad?

Měli jsme holčičku se zhoubným nádorem v malé pánvi. Operovali jsme ji, ozařovali, podávali chemoterapii. Tehdy se užívala a ještě dnes užívají cytostatika, která mají jednu svízelnou komplikaci. Může vzniknout těžký zánět sliznice močového měchýře a ten zánět se projevuje těžkým krvácením. Takže pacient vlastně jako by močí krev. U té holčičky to trvalo už řadu dní, jen si představte to obrovské množství krve. To jsem měl ještě stanici na klinice profesora Kafky. Radil jsem se s ním a on řekl: „Nedá se nic dělat, močový měchýř musí pryč, jinak nám vykrváčí.“ Dnes už se to řeší jinak, ale tehdy se měchýř odstranil a močovody se svedly do tlustého střeva, takže časem děti stejně umíraly na vzestupnou infekci ledvin. Ale jiná varianta nebyla. Vypsali jsme tedy děvčátko k operaci. Byla středa, v 8.15 jsme měli začít. V šest ráno jsem byl na klinice, abych si holčičku ještě prohlédl. A sestra, která měla noční službu, mi hlásí: „Pane primáři, já nevím, jak je to možné, ale Mařenka, nebo jak se ta holčička jmenovala, od vše-

rejška čurá úplně čistou moč.“ Skutečně, to dítě od té doby nemělo stopu krve v moči, aniž bychom cokoli udělali. Kdyby to přestalo krváčet o den později nebo kdyby byla vypsaná na operaci v úterý místo ve středu, tak by byla bez močového měchýře a dnes už dávno mrtvá. Nevím proč, nevím, jak se to stalo. Zkrátka jako když utne. Řekněte tomu jinak než zázrak.

Třeba velmi silná vůle žít a pevná víra, že prostě nemohu umřít? Věříte tomu?

Pokud onou vírou myslíte schopnost nepodlehnout onemocnění a bojovat s ním, tak na takovou schopnost samozřejmě věřím. Vím také o případech nevyčísitelně nemocných lidí, kteří tu dávno neměli být, ale zemřeli až ve chvíli, kdy bylo splněno něco, co splněno být mělo. Pamatuji vdovu, která oproti všem předpokladům žila a starala se o svého syna, než odpromoval a stal se soběstačným. Zemřela několik dní po jeho promoci. Stejně tak bývá pravidlem, že takové ty zlobivé a neposedné děti se léčí snáze než děti, které sedí v koutku a naříkají. Malé děti samozřejmě nevědí, co je to nádor a že je na světě něco konečného. Znají mrtvou a živou vodu, vědí, že stačí pár kapek a mrtvý vstane. Že Šípková Růženka procitne po kouzelném polibku prince. Až s postupem věku dítě pozná, že když mamince natrhá na louce kytici, kvítka v teplé ručičce zvadnou a už se nikdy nenarovnají. Že pes, kterého přejelo auto, už nikdy nebude běhat. Pak mu umře dědeček, babička, děti se odstěhují od rodičů. Život není nic jiného než postupná izolace. První izolace je porod. Druhou izolací je odstavení od prsu. A takhle následuje jedna izolace za druhou. Naše charaktery a spolu s nimi i kvalita života se utvářejí tím, jak se s těmito izolacemi vyrovnáváme. To platí i pro nemoci. A vůbec nejhorší izolací je umírání v osamocení. To by nikdy neměl lékař nebo sestra dovolit zvláště u pacienta, který nikoho nemá nebo za nímž už nikdo nechodí. Víte ale, jak je to dneska se stářím. Člověk umírá, tak mu uděláme jen to nejnnutnější, i návštěv je méně a méně. To je ta nejhorší izolace, jaká člověka může v životě potkat. Bohužel byli i rodiče, kteří, když jejich děti začaly umírat, jezdili na návštěvy méně a méně.

Protože to neunesli?

Buď, nebo se rozhodli pro – psychologové tomu říkají takovým ošklivým slovem – reinvestici. Ještě než dítě zemřelo, začali investovat do nového života a obracet svůj zájem k něčemu, co je povede dál. My pro to máme pojem předčasná izolace. Zažil jsem skutečně takové rodiče.

Měl jste pro ně pochopení?

Ne. Naprostá většina lidí chce svému blízkému, a dítěti tím spíš, dosloužit, jak se říká, do posledního dechu. Proto i tehdy, když jsme měli zakázány návštěvy kvůli obavám z infekce, jsme u umírajících dětí vždycky zařídili izolovaný pokoj, kam měli rodiče přístup. U malinkých dětí je to ještě o něco složitější. Ony nedávají vinu za to, že jsou vytrženy z domova a musí ležet v nemocnici, kde jsou podrobovány někdy i bolestivým vyšetřením a léčebným postupům, lékařům. Kladou ji rodičům, protože rodiče jsou tady přece od toho, aby je chránili. To rodiče je dali do nemocnice, rodiče je nechají, aby jim doktoři dělali to a ono. Zažil jsem maminku, která byla u umírajícího dítěte od rána do večera, ale večer musela domů za druhým potomkem. A když odcházela, tak jí dítě proklínalo. Představte si tu hrůzu. Odcházela a nevěděla, jestli ho ráno ještě uvidí, přesto odcházela s tím, že jí dítě nadávalo a obviňovalo ji z toho, že umírá.

Jak jste tohle zvládal vy?

Špatně. Samozřejmě to ze mě nespadlo tím, že jsem zavřel dveře své pracovny. Často jsem s tím byl i doma. Jak víte, já miluju muziku. Chodili jsme na koncerty a já je v jednu dobu neprožíval tak, jak bych měl, protože mi hlavou stále běžela nějaká tragédie z kliniky. Pak jsem se toho zbavil, protože takhle doktor fungovat nemůže. To bych se musel rovnou zasebevraždit.

Pomohl jste si sám, nebo vás podržel nějaký psycholog?

Sám. Prostě jsem se s tím dokázal tak nějak poprat a uvědomit si, kde je hranice. Že pokud mám sám dobrý pocit, že jsem udělal všechno, co jsem udělat mohl, že jsem dítě třeba

z alibismu neposlal jinam, tak nemusím mít výčitky. Samozřejmě v mém životě hrála velkou roli víra.

Brečel jste někdy v práci?

To si nevybavuji. Rozplakávalo mě umění. To ale byly jiné slzy.

Měl jste někdy syndrom vyhoření, jak se dnes říká?

Ke konci svého přednostování, bylo mi sedmdesát čtyři let, jsem něco na ten způsob cítil. Smrt každého dítěte se mě začínala dotýkat mnohem víc, i když jich bylo mnohem méně, než když jsem začínal, ale to jsem byl mladý a měl spoustu elánu. Možná to bylo tím, že sám jsem byl v životě dvakrát smrti blíž. Když jsem přestal šéfovat a odpadly starosti přednosta, vyhoření vymizelo.

Chtěla jsem se původně zeptat, proč jste si vlastně vybral tak smutný obor, jako je dětská onkologie, ale došlo mi, že i díky výsledkům to nakonec možná bylo velmi naplňující. Památujete si na své první opravdu vyléčené dítě?

Úplně první asi ne, protože to musíte dát do časového průběhu a léčba je vždy na dlouhou dobu. Ale vím o řadě pacientů, které jsem jako malinké děti léčil a dnes jsou to dospělí lidé. S některými se stále setkávám. Tenkrát jsem ovšem nevěděl, jestli to vyjde, nebo ne. Byly nádory, kde jsem z deseti dětí vyléčil. A pak mě začalo žrát, proč ne ten desátý. A už jsme zase u jedinečnosti člověka. Každý z nás je jiný a každý máme právo být jiný. Každý máme právo jinak stonat, jinak to projevovat a já se jen musím snažit na to přijít, protože jsme dohromady tělo a duše a to nejde od sebe oddělit. A já jsem povinen spolu s tím tělem a jeho nemocí léčit i tu nemocnou duši. To jsem se musel velmi trpce naučit. Psychologii jsme se neučili, naučila mě to praxe. Musím vám říct, že čím dál víc dnes obracím svoji pozornost k mravním problémům medicíny a k etice.

A k čemu jste dospěl, pane profesore?

Že mravnosti bohužel ubývá. Medicína jde opravdu neuvěřitelnými kroky dopředu. Já to uznávám, respektuji, jsem

S americkým hercem Tomem Cruisem, který v rámci premiéry filmu Mission: Impossible, natáčeného i v Praze, věnoval v roce 1996 šek Nadaci Národ dětem

udivený, co všechno dnes medicína dokáže, bohužel se tím zároveň odklání od svého původního záměru. Stává se z ní technologie, biotechnologie, všechno jsou jenom přístroje, grafy, čísla, obrázky. Zatímco člověk, ten většinou doktorů úplně uniká.

A jak by to tedy mělo ideálně vypadat?

Myslím, že každé ráno by se měli sejít všichni, kteří se na léčbě jakkoli podílejí. Všichni by měli znát pacienta, i ti, kteří jsou z laboratoří. Bohužel k nám přijde pacient, vyšetří ho lékař, který ho přijímá, stanoví, co si tak zhruba myslí, a napíše deset žádanek. Pacient jde z laboratoře do laboratoře, z místa na místo. Rentgen, ultrazvuk, cétečko, magnetická rezonance. Na vše jsou už dnes specialisté, na každém oddělení jiný. A všichni tihle doktoři toho člověka neviděli, vůbec nevědí, co mu je a co ho trápí. Četla jste knihu od kolegy Pafka Medicinmani a ti druzí? Píše tam: „Pacienta přijmeme většinou

už vyšetřeného a druhý den jde na operaci. Ráno před operací mu věnuje lékař na vizitě tři minuty. Po operaci, než jde domů, mu vždy ráno a odpoledne věnuje opět tři minuty. Průměrná ošetrovací doba na naší klinice je šest dnů. Když je to poctivý lékař, je to denně šest minut. Za šest dní je to tedy třicet šest minut – a v těch třiceti šesti minutách mu má říct, že má tak a tak těžké onemocnění, že mu uříznou tohleto a támhleto, ženě třeba prs, nebo že je to onemocnění, které se nepovedlo vůbec operovat.“ My jsme kdysi neměli ani zdaleka takové možnosti vyšetření, ale s rodiči jsem mluvil hodiny. Přišli, sedli si ke mně a já řekl: „Teď mi povídejte.“ Oni se ptali a já jim vše vysvětloval. Chtěl jsem, aby přišli vždy oba rodiče. Aby nepřenašeli negativní informace jeden na druhého, protože hrozí, že je jeden příznivě zkreslí a v dobré vůli oklame partnera, anebo bude vše naopak líčit jako daleko horší, než jaká je skutečnost. Rodičům jsem vždy řekl: „Mějte doma papír, tužku a zapište si, co vás napadne, jinak se zapomenete na plno věcí zeptat a bude vás to trápit.“

To ale asi není tím, že dnešní lékaři jsou líní a nechtějí s pacienty či jejich rodiči mluvit, nebo ano?

Dnešní lékaři jsou zavaleni informacemi. Stále se se dívají do počítače, pořád něco tukají a dívají se na obrázky, není divu, že pak nemají čas si sednout s pacientem a popovídat si s ním. Zároveň není možné, aby lékař všechny nové informace absorboval. Vybere si z té záplavy jenom něco, což ale vede k povrchnosti. Technologií a spolu s nimi i informačních zdrojů a údajů přibývá geometrickou řadou, ovšem lidský mozek má stále stejnou kapacitu. Stále váží tolik, kolik vážil před lety, má stále stejně buněk. Jistě, je adaptibilní, ale obecně není možné do něj nacpat víc. Nikomu nenaroste mozek dvakrát tak velký.

Takže záplava informací, to je podle vás největší nešvar dnešní medicíny?

Základním nešvarem je, při všech kladech onoho jevu, že se léčí nemoci, ale neléčí se člověk. Samozřejmě, že výsledky jsou lepší a lepší. Když jsem začal studovat, jestli by mě napadlo, že někomu vymění kyčelní kloub, jinému srdce či

játra. Že pacienta odoperují ambulantně za patnáct minut. Že infarkt, na který se umíralo, ošetří tak, že do cévy dají drátěnou výztuž čili stent a za pět dní jde člověk do práce. Já byl po infarktu půl roku v neschopnosti. A takhle bychom mohli pokračovat. Ze současné medicíny se však vytrácí spiritualita. Kdyby se ztratila úplně, stane se z ní jen byznys. Medicína chce víc. Je to jediný obor, kde je práce trvale spojena s bolestí, se strachem, s úzkostí a s obavami. Den co den, po celá desetiletí, co jsem chodil na kliniku, jsem se setkával s utrpením a s maléry. To není schopn dělat každý. Určitě ne ten, kdo tomu neumí věnovat trochu víc. Protože medicína sice svými prostředky dovede léčit nemoc, ale nemoc je jen nemocí části těla. A k celému tělu patří srdce a duše. Ona spiritualita.

Není tohle jeden z důvodů, proč se mnoho lidí upíná k alternativní medicíně?

Jistě, je to jeden z důvodů, protože léčitel se pacientovi věnuje. Nevyšetřuje mu všechno to, co jsem před chvílí vyjmenoval. Ten mu nevyšetřuje nic. Jednou se podívá, jak vypadá moč, podruhé k němu vztáhne ruce, ale – baví se s ním. Navíc mu řekne: „Tohle zvládneme, hlavně se vyvarujte všeho jedovatého, co vám ordinují doktoři.“ Člověk uvěří, i když je velmi inteligentní a vzdělaný. Často je ale důvodem i to, že hledá naději. Tím už se zase vracíme k mýtu o „rakovině“ a její nevléčitelnosti.

Pojďme se vrátit ještě do doby vašich studií. Zajímalo by mě, které osobnosti medicíny vás nejvíce ovlivnily.

Možná stojí za zmínku, že jsem byl první ročník v roce čtyřicet devět, který dělal přijímací zkoušky. Do té doby stačilo mít maturitní vysvědčení, jít na děkanát a zapsat se. Zkoušky byly ale jenom ústní. Komise byla tříčlenná, jedním členem byl zástupce pedagogického sboru, v mém případě přednosta radiologické kliniky profesor Šváb, druzí dva členové byli příslušníci svazácké organizace a komunistické strany. Dostal jsem tři otázky. Jedna se týkala slinivky břišní, druhou si už nepamatuji a třetí byl název Čínské lidové armády v originále. Kuomintang. Opravdu důležité pro adepta medicíny.

OBSAH

Předmluva – – – 9

První Múza: FAUNA – – – 11

Druhá Múza: MEDICÍNA – – – 33

Třetí Múza: JITKA – – – 61

Čtvrtá Múza: HUDBA – – – 79

Pátá Múza: PRAHA – – – 99

Šestá Múza: ANTIKVITA – – – 125

Sedmá Múza: ČEŠTINA – – – 143

Osmá Múza: VÍRA – – – 161

Epilog – – – 201

Martina Riebauerová / Josef Koutecký
OSM MÚZ MÉHO ŽIVOTA

Foto archiv autora

Obálku s použitím fotografie Vojtěcha Vlka

a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2016 jako svou 1459. publikaci

Vydání první. AA 6,86

Stran 220 (text 208, bar. příl. 12)

Odpovědná redaktorka Marie Válková

Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.

Doporučená cena 268 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-685-7